

УДК 338:621.396+621395

**Л.М. Бобор**, викладач

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

## МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТАРИФІВ НА ПОСЛУГИ ЗВ'ЯЗКУ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

*У статті досліджено механізм державного регулювання тарифів на послуги зв'язку в умовах сталого розвитку, визначені найважливіші завдання державного регулювання тарифів.*

**Ключові слова:** зв'язок, тариф, механізм, сталий розвиток, послуга.

*В статье исследован механизм государственного регулирования тарифов на услуги связи в условиях устойчивого развития, определены важнейшие задачи государственного регулирования тарифов.*

**Ключевые слова:** связь, тариф, механизм, устойчивое развитие, услуга.

*In the article the mechanism of government control of tariffs is investigational on services of connection in the conditions of steady development, the major tasks of government control of tariffs are certain.*

**Key words:** connection, tariff, mechanism, steady development, service.

**Постановка проблеми.** Проблема, пов'язана з удосконаленням тарифної політики, вибором оптимальної стратегії ціноутворення в умовах демонополізації, приватизації і лібералізації економічних відносин у період становлення ринку, є однією з найважливіших теоретичних і практичних проблем для всіх сфер суспільного виробництва, включаючи галузь зв'язку. Це обумовлено тим, що в тарифах, як і в інших видах цін, фокусуються економічні інтереси всіх суб'єктів ринку. Вони є основою формування доходів для покриття поточних витрат підприємств і одержання прибутку, необхідного для створення суспільних фондів споживання, соціального розвитку колективів підприємств і одержання коштів для інвестування модернізації і розвитку виробництва. Розмір цін має важливе значення для основної частини споживачів і є в більшості випадків критерієм переваги та вибору окремих товарів та послуг. Варто враховувати, що цінова політика визначається стабільністю фінансової системи країни й ефективністю діяльності виробників, а також рівнем платоспроможності споживачів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Значний науковий внесок у розвиток економічної науки в галузі зв'язку внесли такі відомі вчені, як О.В. Дьоміна, Н.П. Рєзнікова, А.С. Добронравов, В.В. Макаров, які значну увагу приділяють питанням розвитку зв'язку загального користування, а також В.М. Гранатуров, В.Г. Кривуца, Ф.З. Мардаровський, В.М. Орлов, О.С. Срапіонов, Л.О. Стрій та ін. Г.А. Александрова та Р.Г. Цатурова безпосередньо займаються проблемами тарифів у галузі зв'язку.

**Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.** Реалізація готової продукції, товарів та послуг здійснюється на основі цін, які за своєю сутністю повинні бути грошовим вираженням суспільно необхідних витрат праці на їх виробництво. Такий підхід дає можливість підприємствам відшкодувати поточні витрати на виробництво, а також включати в ціни необхідний розмір прибутку для забезпечення розвитку підприємства й економічного стимулювання працівників. Залежно від сфери застосування, ступеня впливу держави на процес формування цін, співвідношення попиту і пропозиції та інших факторів ціни можуть бути оптовими і роздрібними, фіксованими, вільними та регульованими. Але в умовах сталого розвитку великого значення набуває державне регулювання тарифів на послуги зв'язку загального користування та необхідність розроблення цього механізму, оскільки до теперішнього часу не приділялось особливої уваги цим питанням.

**Мета статті.** Метою цієї роботи є дослідження механізму державного регулювання тарифів на послуги зв'язку в умовах сталого розвитку.

**Виклад основного матеріалу.** Продукція галузей і виробництв, що не має речової форми (енергетики, транспорту, зв'язку), реалізується за спеціальними цінами, що називаються тарифами. Вся сукупність тарифів класифікується за різноманітними ознаками, які визначають характер виробництва і сферу застосування послуг, особливі вимоги споживачів до швидкості їх передачі і збереження, а також враховують умови, які

найбільшою мірою впливають на експлуатаційні витрати телекомунікаційних компаній і собівартість виробництва конкретних видів послуг.

Загальним принципом класифікації є розподіл тарифів на основні і додаткові послуги зв'язку. Тарифи на основні послуги є найпоширенішими, встановлюються на всі види платних послуг, що відображені в галузевому класифікаторі та інших нормативних документах. Додаткові послуги вводяться безпосередньо на підприємствах з метою поліпшення споживчих властивостей основних послуг і створення більш комфортних умов абонентам при їх використанні.

Тарифи на основні послуги можуть бути загальними (звичайними), терміновими і пільговими. Загальні тарифи охоплюють всі види послуг встановленої якості. Термінові тарифи застосовуються в тих випадках, коли абоненти пред'являють підвищені вимоги до швидкості передачі повідомлень. Пільгові тарифи встановлюються на окремі види послуг у зниженому в порівнянні з загальними (звичайними) тарифами розмірі з метою згладжування нерівномірності навантаження або підвищення доступності споживачів до окремих видів соціально значимих послуг. Інша частина пільгових тарифів обумовлена чинним законодавством, відповідно до якого деякі категорії користувачів мають пільги на установку й оплату користування телефонами місцевого зв'язку.

Наступною важливою класифікаційною ознакою тарифів є сфера застосування послуг зв'язку. Тарифи на однойменні послуги встановлюються за трьома групами користувачів: населення; організації, що фінансуються з бюджетів усіх рівнів; госпрозрахункові (комерційні) підприємства та організації. Основою для такого розподілу є розходження у витратах на надання одних і тих самих послуг окремим групам абонентів.

В умовах низької платоспроможності основної частини населення для цієї категорії споживачів тарифи на більшість традиційних послуг встановлюються значно нижче вартості і навіть собівартості їх виробництва. За своєю суттю ці тарифи є пільговими, хоча формально вони відносяться до числа звичайних. Збитки від надання таких послуг компенсуються за рахунок встановлення підвищених тарифів для абонентів суспільного виробництва, головним чином госпрозрахункових і комерційних підприємств і організацій. Такий порядок встановлення тарифів називається "перехресне субсидування". Воно може застосовуватися як у межах однієї підгалузі, так і між окремими підгалузями зв'язку, коли збитки однієї з них покриваються за рахунок прибутків іншої, що має високу рентабельність.

У межах конкретної підгалузі тарифи розділяються залежно від різноманітних факторів, що впливають на собівартість виробництва послуг. Наприклад, при наданні міжміських телефонних розмов собівартість залежить від відстані і часу заняття каналів, тарифи за оренду телефонних каналів залежать від строку і часу (періоду) оренди. Вони залежать також від типів каналів – аналогові або цифрові. В місцевому телефонному зв'язку при впровадженні погодинної оплати вартості розмов тариф за користування включає постійну складову абонентної плати і змінну частину, розмір якої залежить від тривалості з'єднань.

За ступенем впливу держави на систему формування цін розрізняють регульовані і вільні тарифи. Державному регулюванню підлягають тарифи на окремі види соціально значимих послуг, перелік яких встановлюється спеціальними нормативними актами. У тих секторах ринку послуг зв'язку, де розмір тарифів не чинить значного впливу на рівень споживання послуг, тарифи встановлюються самими виробниками під впливом ринкових ціноутворюючих факторів.

Розробленню і впровадженню тарифів зв'язку повинна передувати дослідницька робота з оцінювання платоспроможності потенційних абонентів, визначення коефіцієнтів еластичності попиту від тарифів, виявлення кількісного впливу підвищення тарифів на рівні споживання конкретних видів послуг. Ці функції на підприємствах зв'язку виконують маркетингові служби або спеціально створені відділи тарифів.

В основі концепції і механізму державного регулювання тарифів лежить максимально можливе врахування інтересів споживачів і їх соціальної захищеності стосовно доступу

до життєво важливих соціально значимих послуг. У той же час передбачається необхідність дотримання комерційних інтересів виробників послуг – операторів зв'язку, спрямованих на підвищення ефективності своєї діяльності і розвиток зв'язку для задоволення потреб суспільства в засобах телекомунікацій.

Таким чином, найважливішими завданнями державного регулювання тарифів на послуги зв'язку мережі загального користування є:

- максимально можливе задоволення попиту на послуги з боку споживачів;
- підвищення ефективності діяльності операторів зв'язку;
- одержання коштів для інвестування подальшого розвитку, модернізації засобів і мереж зв'язку, розширення ринку послуг і поліпшення їхньої якості;
- забезпечення доступності соціально значимих послуг усім користувачам.

Розроблення механізму регулювання тарифів на послуги зв'язку включає такі основні етапи:

- 1) формування науково обґрунтованої законодавчо закріпленої концепції цінового регулювання, заснованої на об'єднанні державних і ринкових регуляторів;
- 2) обґрунтування сфер і видів послуг, тарифи на які підлягають державному регулюванню;
- 3) розмежування функцій між регулюючими органами на різних рівнях управління економікою;
- 4) розроблення методики державного регулювання ціноутворення, що забезпечує оптимальне об'єднання інтересів всіх суб'єктів ринкових відносин, що беруть участь у виробництві і споживанні послуг.

При розробленні механізму державного регулювання ціноутворення в галузі зв'язку необхідно враховувати особливості діючих тарифів.

По-перше, діюча система тарифікації послуг базується на перехресному субсидуванні, при якому збитки від послуг, реалізованих за тарифами, встановленими нижче собівартості, дотуються за рахунок прибутку, одержаного від високорентабельних послуг, ціна на які встановлена вище вартості їх виробництва. При цьому перехресне субсидування здійснюється як у межах однієї підгалузі, так і між підгалузями електрозв'язку. Це потребує державного регулювання тарифів на основні послуги в комплексі й щодо всіх груп користувачів.

По-друге, розміри перехресного субсидування дуже відрізняються по регіональних підприємствах електрозв'язку через високу диференціацію рівнів тарифів на однойменні послуги по окремих територіальних утвореннях. Це обумовлено не тільки об'єктивними розходженнями в собівартості виробництва послуг і їх структурі, але більшою мірою тими відносинами, що існують між операторами і місцевими органами управління, відповідальними за регулювання тарифів. Неоднаковий також рівень прибутків споживачів в окремих регіонах, що потребує при регулюванні тарифів врахування їх реального платоспроможного попиту. У такий спосіб різні стартові рівні тарифів і платоспроможність споживачів призводять до необхідності диференційованого підходу при удосконалюванні системи ціноутворення, що враховує реальні умови виробництва і споживання послуг в окремому регіоні.

По-третє, низький рівень тарифів на значне коло послуг для населення і держбюджетних організацій не забезпечує операторам необхідних засобів для розвитку мереж зв'язку. Незважаючи на досить високі темпи запровадження виробничих потужностей, у багатьох регіонах кількість заявок на встановлення телефонів від населення залишається достатньо високою. Стан матеріальної бази підприємств характеризується низькою долею прогресивного устаткування і високим рівнем зносу. Тому тарифна політика повинна передбачати одержання телекомунікаційними компаніями достатнього прибутку для модернізації і розвитку мереж зв'язку і поліпшення якості обслуговування споживачів.

Відправним моментом формування механізму державного регулювання тарифів є визначення переліку регульованих послуг. До переліку повинні входити послуги, оплата яких у витратах споживачів займає найбільшу питому вагу і які мають особливу со-

ціальну (життєво важливу) значимість для споживачів із низькою платоспроможністю, заміна яких іншими послугами або взагалі неможлива, або спричиняє погіршення якості обслуговування або підвищення вартості послуг.

Положення державного регулювання тарифів на послуги зв'язку мережі загального користування поширюються на всі підприємства зв'язку незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності, при цьому регулювання ціноутворення в телекомунікаційному секторі здійснюється на основі єдиних для всіх регіонів правил.

Найважливішим принципом, що забезпечує досягнення цілей, які стоять перед механізмом державного регулювання, є встановлення такого рівня тарифів, який би цілком відшкодував витрати операторів на створення послуг і забезпечував при цьому рентабельну роботу підприємств зв'язку. Рівень рентабельності за окремими видами послуг встановлюється диференційовано залежно від їх соціальної значимості, споживчої цінності і ступеня задоволення попиту з боку користувачів.

Практична реалізація механізму державного регулювання тарифів передбачає два етапи. Головним завданням першого (перехідного) етапу є удосконалювання структури тарифів по підгалузях зв'язку і групах споживачів на основі підвищення рівня збиткових тарифів, зниження ступеня перехресного субсидування і переходу до тарифікації послуг за двома категоріями користувачів: населення та організації.

Наближення збиткових тарифів до собівартості виробництва послуг з урахуванням податку на додану вартість повинно здійснюватися за рахунок їх індексації за допомогою спеціальних коефіцієнтів, виведених операторами відповідно до методики, яка розроблена регіональним регулюючим органом. У той же час повинні знижуватися тарифи на послуги, що мають високу рентабельність.

На другому етапі реалізації механізму державного регулювання тарифів передбачається перехід до їх встановлення за методом граничного ціноутворення. В цьому випадку для основної частини регульованих послуг необхідно встановити граничні коефіцієнти підвищення тарифів, що враховують об'єктивні інфляційні процеси, які відбуваються в економіці країни і впливають на зміну витрат на експлуатацію засобів зв'язку, а також стимулюють підвищення ефективності діяльності операторів зв'язку і телекомунікаційного сектору країни в цілому.

Перехресне субсидування зберігається тільки стосовно послуг сільського телефонного зв'язку для населення, а також щодо регульованих тарифів на універсальні послуги телеграфного зв'язку, послуги щодо поширенню державних програм телебачення і радіомовлення через їх високу соціальну значимість. Ці види тарифів необхідно індексувати тільки в міру інфляції.

**Висновки і пропозиції.** В міру стабілізації економіки, підвищення життєвого рівня населення удосконалювання системи ціноутворення в галузі зв'язку повинно бути спрямоване на більш повне урахування ринкових ціноутворюючих факторів при формуванні тарифів. Ступінь державного впливу повинен бути знижений, зменшене коло регульованих тарифів, а їх розмір повинен встановлюватися переважно на основі співвідношення між попитом і пропозицією конкретних послуг, що склалися у різноманітних секторах їх споживання.

#### Список використаних джерел

1. *Александрова Г. А.* Себестоимость продукции и тарифы в хозяйстве связи / Г. А. Александрова, Р. Г. Цатурова. – Л., 1971. – 47 с.
2. *Иващенко Н. П.* Экономика транспорта и связи : спец. курс / Н. П. Иващенко. – М. : Изд-во ун-та, 1998. – 60 с.: табл.
3. *Сич Є. М.* Класифікаційний аналіз системи тарифікації послуг національного господарства зв'язку / Є. М. Сич, Н. І. Гавриленко, В. М. Кислий // Вісник Чернігівського технологічного інституту. – 1999. – № 8. – С. 38-41.